

Н. Чорна
м. Тернопіль

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Продовольча безпека держави в сучасних умовах може розглядатися як одна із найважливіших складових національної безпеки, оскільки має пряме відношення до забезпечення суспільного здоров'я та відтворення населення. Забезпечення однієї із базових потреб людини – потреби у харчуванні – на актуальному етапі розвитку суспільства стає неможливим без використання досягнень науково-технічного прогресу, зокрема, у сільському господарстві та харчовій промисловості. Відповідно, ступінь забезпеченості продовольчої безпеки населення, особливо в умовах постіндустріального суспільства, прямо залежить від обсягу впровадження інновацій як у практиці діяльності підприємств агропромислового комплексу, так і у сферу управління галуззю виробництва продуктів харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні проблеми продовольчої безпеки держави у національній науці неодноразово розглядалися у працях Ю. Білика, П. Борщевського, В. Гейця, О. Гойчук, Л. Дейнеко, М. Корещького, О. Кочеткова, І. Лукінова, Р. Маркова, Г. Мостового, О. Пабата, П. Саблука, В. Трегубчука, В. Шамрая, В. Юрчишина та ін. Водночас, у працях А. Гончара, В. Гончарова, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Зайнчковського, О. Онищенка, Л. Опацького, М. Паламарчука, П. Руснака та ін. українських учених викла-

дені також результати досліджень розвитку харчової промисловості в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Загалом, можемо відзначити, що достатня вивченість проблематики трансформації сфери виробництва продуктів харчування у поєднанні із розробкою низки концепцій забезпечення продовольчої безпеки держави у вітчизняній науці не вирішує, на наш погляд, першочергової проблеми – обґрунтування переходу агропромислового комплексу та харчової промисловості до інноваційної моделі розвитку та впровадження відповідних управлінських, організаційних заходів та технологічних рішень.

Постановка завдання. Саме такі міркування й зумовили вибір основного завдання дослідження – обґрунтування пріоритетних напрямків забезпечення продовольчої безпеки України у контексті переходу національної харчової промисловості до інноваційної моделі розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до прийнятих у вітчизняній науці підходів, продовольча безпека держави трактується як стан економіки, в умовах якого, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняються потреби населення у продуктах харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [1, с. 15].

Центральним елементом продовольчої безпеки є

забезпеченість продуктами харчування, а в її структурі виділяють чотири складові – доступність, повноцінність, безпечність, самодостатність [3].

З урахуванням ключової ролі продовольчої безпеки у системі економічної безпеки держави, доступність продуктів харчування, їх якість та безпеку для здоров'я населення в сучасних умовах покликана забезпечувати, насамперед, національна харчова промисловість. Однак у реаліях української економіки таке завдання у найближчій перспективі вирішити малореально. Незважаючи на сприятливі умови для ведення ефективного сільського господарства та розгалужену мережу підприємств харчової промисловості, загальна ситуація у сфері виробництва продуктів харчування у нашій державі є незадовільною, що зумовлює необхідність суттєвої трансформації цього сектора економіки, відповідно до сучасних зарубіжних моделей.

З цією метою, очевидно є необхідність створення комплексної програми забезпечення продовольчої безпеки держави, головними завданнями якої, на думку О. Пабата, повинні бути:

- створення умов для зростання рентабельності національного агропромислового комплексу;

- оптимізація використання наявних ресурсів і нарощування власного виробництва продуктів харчування;

- зменшення диспропорцій у забезпеченні харчовими продуктами груп населення із різними рівнями доходів;

- створення мережі незалежних експертних центрів щодо тестування якості продуктів харчування, забезпечення їх необхідним обладнанням;

- посилення вимог державних стандартів щодо якості харчової продукції, зростання відповідальності за їх недотримання та нехтування санітарно-гігієнічними нормами виробництва продуктів харчування [4, с. 88].

Аналіз сучасного стану продовольчого забезпечення населення країни свідчить, що вирішення наявних проблем, справді, неможливе без розробки, затвердження й упровадження відповідної стратегічної документації щодо забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення агропромислового виробництва. Головною стратегічною метою продовольчої політики має стати досягнення рівня споживання основних продуктів харчування населенням України, що спостерігався у 1990 році, з подальшим покращенням його структури та підвищенням якості продукції вітчизняного виробництва.

За результатами аналізу літературних джерел та стратегічної документації у сфері забезпечення як національної, так і міжнародної продовольчої безпеки можемо виділити низку напрямків реалізації визначених цілей:

- підвищення життєвого рівня та стимулювання платоспроможного попиту населення на продовольчі товари, формування гарантованого державного попиту на важливі види сільськогосподарської продукції; комплексне реформування системи оподаткування, соціальних гарантій та підтримки малозабезпечених;

- реформування власного агропромислового виробництва, ліквідація наслідків системної виробничо-фінансової кризи в цій сфері, збільшення обсягів виробництва продовольства;

- регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до стану та завдань розвитку вітчизняного виробництва шляхом раціоналізації експорту та значного скорочення імпорту продукції спеціалізації вітчизняного агропромислового комплексу на основі впровадження елементів протекціонізму;

- удосконалення земельних відносин та формування цивілізованого ринку землі шляхом створення відповідної нормативно-правової бази;

- формування сприятливого інвестиційного клімату в агропромисловому комплексі шляхом запровадження податкових пільг учасникам інвестиційного процесу та збільшення обсягів централізованих капіталовкладень;

- стимулювання науково-технічного прогресу, впровадження нових технологій в агропромислове виробництво шляхом підвищення ефективності використання наявного науково-технічного потенціалу АПК;

- відновлення фінансування аграрної науки з державного бюджету до необхідних рівнів; вирішення питання формування механізму економічного стимулювання впровадження новітніх технологій та науково-технічних розробок;

- розвиток системи державного регулювання якості та безпечності харчових продуктів на основі комплексного підходу до контролю, оцінки та регламентації якості продуктів харчування на всіх етапах їх виробництва, переробки, зберігання й транспортування [2, 5].

Однак пропоновані напрямки реалізації стратегічних цілей мають скоріше макроекономічне значення й мало стосуються проблем функціонування підприємств агропромислового комплексу, що можуть бути вирішеними лише шляхом їх докорінної структурної трансформації та оптимізації територіальної організації.

Зокрема, на наш погляд, можна виділити 5 основних аспектів структурних трансформацій підприємств харчової промисловості у контексті переходу до інноваційної моделі розвитку.

1. Форма власності суб'єктів господарювання (остаточне завершення процесу приватизації у підгалузях, що не є державною монополією, після чого можна буде констатувати їх недержавний характер).

2. Організаційно-правова форма підприємництва (прискорений розвиток приватної й колективної форм власності; перетворення закритих акціонерних товариств у відкриті з метою залучення зовнішнього фінансування у вигляді портфельних інвестицій).

3. Розмір (збільшення в процесі формування конкурентного середовища питомої ваги малих підприємств з високим організаційно-технічним рівнем виробництва; збільшення їх частки у формуванні ВВП).

4. Фінансовий стан (збільшення питомої ваги підприємств із стійким фінансовим станом в результаті банкрутства, ліквідації або санації збиткових підприємств).

5. Організаційна структура (збільшення питомої ваги підприємств зі складною організаційною структурою, яка забезпечує гнучке реагування на зміни у зовнішньому середовищі).

Важливим механізмом забезпечення продовольчої безпеки населення, на нашу думку, є ринкова саморегуляція, яка полягає в тому, що структура асортименту продукції, виготовленої підприємствами харчової промисловості, повинна, з одного боку, відповідати потребам ринку, а з іншого – здійснювати вплив на ці потреби. Для прикладу, загальною тенденцією, що спостерігається у світовій практиці, є розвиток процесів диференціації потреб споживачів у відповідності до підвищення їх реальних доходів.

Основну структуру зрушень в асортименті продукції підприємств харчової промисловості України має становити науково обґрунтована оптимальна структура харчування людини, що базується на раціональних нормах споживання. Із метою наближення до неї фактичної структури споживання харчових продуктів, необ-

хідно віднайти компроміс між наявними проблемами споживачів, економічними інтересами підприємств харчової промисловості та інтересами суспільства в сфері захисту здоров'я нації. Досягнення такого компромісу в процесі системної трансформації галузі дасть змогу вирішити низку важливих соціально-економічних проблем. Рушійною силою цього процесу повинна стати активізація інноваційної діяльності підприємств галузі, насамперед, у сфері впровадження високоефективних ресурсозберігаючих технологій виробництва продуктів підвищеної харчової цінності [6].

Пріоритетними напрямками активізації інноваційних процесів у харчовій промисловості України, на наш погляд, повинні бути:

- створення й впровадження у виробництво ресурсо- та енергозберігаючих, екобезпечних технологій глибокої переробки аграрної сировини;

- упровадження сучасних систем сертифікації продукції, методик експрес-аналізу, лабораторного обладнання для контролю за якістю й безпекою аграрної сировини та продовольчих товарів;

- розроблення необхідного технологічного обладнання для запровадження сучасних наукомістких технологій переробки аграрної сировини та організації його випуску на вітчизняних підприємствах продовольчого машинобудування;

- збільшення випуску продуктів дитячого харчування, продовольчих товарів лікувально-профілактичного призначення шляхом організації спеціальних сировинних зон і розширення виробництва екологічно чистої аграрної сировини.

Без сумніву, головною перешкодою для реалізації інноваційної моделі розвитку національної харчової промисловості є проблема фінансування, яка зумовлена низькою рентабельністю більшості видів сільськогосподарської продукції й недостатніми бюджетними асигнуваннями. Водночас, гальмує розвиток сфери виробництва харчових продуктів в Україні й низька купівельна спроможність населення.

Висновки. Отже, з урахування комплексу складних соціально-економічних проблем, що характерні для сучасного етапу розвитку нашої держави, вагомим значення набуває забезпечення базових складових національної економічної безпеки, серед яких і продовольча. Сучасне трактування продовольчої безпеки передбачає не лише забезпечення максимальної доступності про-

дуктів харчування для населення, а й їх відповідну якість та безпечність для здоров'я. Слід констатувати, що навіть упровадження інноваційних технологій у виробництво харчових продуктів не розв'язує увесь спектр проблем забезпечення продовольчої безпеки, оскільки, як правило, вирішує питання доступності за рахунок якості й безпечності. На наш погляд, насамперед, використання екобезпечних технологій, у поєднанні із реформуванням системи стандартизації й сертифікації у сфері виробництва продуктів харчування, може забезпечити прогресивний розвиток системи продовольчої безпеки нашої держави. Відповідно, саме цей напрямок розвитку національної економіки потребує подальших наукових досліджень, результати яких мають стати основою для обґрунтування та розробки стратегічної документації у сфері продовольчого забезпечення населення.

Список джерел

1. Бойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора. ек. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.І. Гойчук. – Миколаїв, 2004. – 42 с.
2. Кушмаєва В.В. Дійова стратегія розвитку продовольчих ринків [Електронний ресурс] / В.В. Кушмаєва // Проблеми формування нової економіки XXI століття : Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2009new/2_kushmaeva.php
3. Пабат О.В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори / О.В. Пабат. – Л. : Ін-т регіональних дослідж. НАН України, 2012. – 168 с.
4. Пабат О.В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / О. В. Пабат // Економіка АПК. – 2010- № 12 – С. 86-90.
5. Система державного регулювання безпечності харчових продуктів в Україні: на шляху вдосконалення. – Режим доступу : [http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/AttachmentsByTitle/Food_safety_report_ukr/\\$FILE/FS_report_Ukr_web.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/AttachmentsByTitle/Food_safety_report_ukr/$FILE/FS_report_Ukr_web.pdf)
6. Чорна Н.П. Сучасні трансформаційні процеси в харчовій промисловості в контексті їх впливу на продовольчу безпеку країни / Н.П. Чорна // Продуктивні сили і регіональна економіка : Зб. наук. пр. : У 2 ч. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 2. – С. 207-214.